

מבוא

ההיסטוריה של עם ישראל - השגחה
עליונה ולא מקרה

ההיסטוריה של עם ישראל ייחודית ושונה בתכלית מזו של שאר העמים והלשונות. ההיסטוריה של אומות העולם מתנהלת על פי חוקי הטבע: אומה עולה ושכנתה שוקעת, דת אחת נעלמת ואחרת מתרוממת במקומה. ואילו עם ישראל - "חֵלֶק ה' עִמּוֹ" (דברים ל"ב, ט') - מונהג בהשגחת הבורא וממלא ייעוד נצחי: הפצת אור ה' בעולם וגילוי שמו בפי כל בריה.

בפרשת האזינו שבחומש דברים, משה רבנו מלמד אותנו, רגע לפני מותו, כיצד הקב"ה מנהל את ההיסטוריה של עם ישראל בתוך כלל האנושות - כמעין שיר הרמוני שיש בו רגעים שמחים ועצובים, אך סופו שמח: "הרנינו גוים עמו..." (דברים ל"ב, מ"ג), כאשר כל אומות העולם מצטרפות אל אותה נעימה.

באותה הפרשה מבואר גם כן איך צריכים לחפש את ה' יתברך בבריאה: "...זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך..." (דברים ל"ב, ז'). הלשון "ימות עולם" מתייחסת לימים הראשונים של הבריאה, כלומר למי שברא את כל מה שקיים. נציין, כי התיאוריה המודרנית של ה"ביג-בנג" ("המפץ הגדול") מסכימה בעצם לרעיון של בריאת עולם יש מאין כפי שהתורה מבארת.

בספר זה נתמקד בחלק השני של הפסוק, שהיא המלצתו של משה רבינו להבין שנות דור ודור. משה רומז להיסטוריה הייחודית ולכאורה לא הגיונית של עם ישראל כעם ה', היסטוריה שאינה

מתנהלת במקרה, אלא באופן שברור לכל מתבונן שיש לה כוונת מכוון, וכפי שמבואר גם כן בפרשת "האזינו": "...בהנחל עליון גוים, בהפרידו בני אדם, יִצַּב גבולות עמים למספר בני ישראל" (דברים ל"ב, ח').

בהתבסס על מקורות אלו, נבקש לעקוב אחר תולדותיו של עם ישראל מאז הופעתו על במת ההיסטוריה ועד ימינו, ולבחון את תרומתו לשינויים הגדולים שעברו על האנושות. מטרתנו להציג בפני הקורא סקירה היסטורית בהירה, שתמחיש כיצד הקב"ה משתמש בעמו כדי לחולל באמצעותו מהפכים ותהליכים מרכזיים בהיסטוריה העולמית.

מפתיע לגלות, עד כמה פעמים אנשי חינוך שומרי תורה ומצוות העוסקים בקירוב רחוקים, מתקשים להגיע ללבבות דווקא בשל חוסר התעניינות בהיסטוריה. זוהי החמצה, שכן לעיתים קרובות משתמשים היסטוריונים ואנשי רוח במאורעות שאירעו לעם ישראל כדי לטעון כי ההיסטוריה היהודית אינה אלא רצף מקרים, שאינו שונה מהותית מזה של עמים אחרים. בכך מבקשים הם לערער את אמונתנו ולהטיל ספק בברית שנכרתה בהר סיני בין העם היהודי לבורא העולם.

דווקא משום כך יש חשיבות עצומה לעסוק בנושא. ככל שנעמיק בו, כן תתברר יותר ויותר נוכחותו של ה' בהיסטוריה. כאשר מאמתים ומוכיחים את הנהגתו המתמדת של ה' לאורך הדורות, ניתן להראות שעם ישראל וחכמיו הם שנשארו נאמנים לדרכה האותנטית של התורה, בניגוד לשומרונים, לקראים, לנוצרים, למוסלמים, ולזרמים שונים בתוך העם שדגלו בהתבוללות. אלו האחרונים, בהכחישם את יד ההשגחה המכוונת את ההיסטוריה, מפקפקים בעצם הקוהרנטיות של דרכו של העם היהודי באלפי השנים האחרונות.

עובדות היסטוריות אלו, גם אם כל אחת מהן משמעותית בפני עצמה, מצטרפות יחד לתמונה רחבה ומרשימה החושפת את השגחת ה' בכל גדולתו.

קורא יקר - אם אתה מאמין, תמצא שההיסטוריה כולה מאשרת ומחזקת את המסר של התורה. ואם עדיין אינך מאמין, ספר זה מזמין אותך להתבונן מחדש בחזון ההיסטוריה - לא כמעגל סגור החוזר על עצמו, אלא כספירלה מתקדמת ועולה, כפי שהתורה מלמדת אותנו לראותה.

הקדמה: עלינו לשבח⁽¹⁾

בתום כל אחת מן התפילות שאנו אומרים בכל יום, אנו חותמים בתפילה מיוחדת המורכבת משני חלקים: החלק הראשון פותח במילים "עלינו לשבח", והחלק השני פותח במילים "ועל כן נקווה".

שני חלקים אלו, שלכאורה סותרים זה את זה, מציבים בפנינו מבט כפול. הם מזמינים אותנו להתבונן בעבר ובהווה, ומשרטטים את מסלול ההיסטוריה - כפי שהיה, כפי שהוא וכפי שהוא עתיד להיות.

מן הפסקה הראשונה עולה כי עם ישראל הוא עם הברית הנצחית של ה', עם קטן ושונה משאר עמי הארץ, אשר גורלו אינו מסור בידי מקרה אלא מונהג בידי הבורא. בכך ניכר תפקידו הייחודי של עם ישראל: להתמודד עם האידאולוגיות המסוכנות ביותר שקמו לאנושות, ולהוביל במודע או שלא במודע שינויים היסטוריים גדולים. במהלך הדורות, גם אם לא תמיד מילא תפקיד זה בשלמות, נאלץ עם ישראל להתמודד עם כל צורות האידאולוגיה, לחשוף את שורשי הרוע ולהאיר נקודות של אור וחושך בכל תקופה.

באופן טבעי, עובדה זו מעוררת תגובות חריפות מצד שאר האומות: יש המעריכים את תרומתו של עם ישראל, ויש המגיבים באיבה ובהאשמות לא פרופורציונליות.

לעומת זאת, הפסקה השנייה בתפילה מציירת את החזון העתידי - יום שבו ייעקרו האלילים מן הארץ, העולם יתוקן באמת, וכל יושבי תבל יקראו בשם ה' האחד.

כאן עולה שאלה יסודית: אם אכן זהו תפקידו של עם ישראל להפיץ את האמונה בה' בכל העולם, כיצד מתיישב הדבר עם העובדה שמעולם לא עסקנו במיסיון ולא חיפשנו לצרף אומות אל שורותינו?

התשובה ברורה: עם ישראל אינו מבקש לגייר את אומות העולם, אלא להוות להם מקור השראה רעיוני ומוסרי. ייעודו הוא להאיר את הדרך ולהוביל להכרת האמת.

בימינו תשובה זו ברורה מתמיד. עם ישראל ממשיך להיות עם ה' והשפעתו על העולם עצומה - למרות גודלו המזערי. יתרה מזו, עצם קיומו הוליד דתות בת אשר הפיצו, גם אם בצורה חלקית, את המסר המוסרי והמונותאיסטי של ישראל בכל רחבי תבל, ובכך האיצו את התקדמותו הרוחנית של העולם כולו.

הפסקה הראשונה:

עלינו לשבח לאדון הכול, לתת גדולה ליוצר בראשית, שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה. שלא שם חלקנו כהם ולא גורלנו ככל המונם, שהם משתחוים להבל וריק ומתפללים אֵל אֵל לא יושיע, ואנחנו משתחוים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ, ומושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגבהי מרומים. הוא אלוהינו ואין עוד אחר, אמת מלכנו ואפס זולתו, ככתוב בתורה: "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד".

הפסקה השניה:

על כן נקוה לך ה' אלוקינו לראות מהרה בתפארת עוזך, להעביר גילולים מן הארץ, והאלילים כרות יכרתון, לתקן עולם במלכות שדי, וכל בני בשר יקראו בשמך, להפנות אליך כל רשעי ארץ, יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך, תשבע כל לשון לפניך ה' אלוקינו, יכרעו ויפולו, ולכבוד שמך יקר יתנו, ויקבלו כולם את עול מלכותך, ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד, כי המלכות שלך היא, ולעולמי עד תמלוך בכבוד, ככתוב בתורתך: "ה' ימלוך לעולם

ועד" ונאמר "והיה ה' למלך על כל הארץ. ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

לסיכום: ה' "כופה" בהדרגה על אומות העולם את ערכי התורה - וזאת מבלי לפגוע במעמדו של עם ישראל כעמו ונחלתו, וכשחקן הראשי על במת ההיסטוריה.

פרק א.

הופעת הציוויליזציה, המקום והסביבה
שאפשרו את הופעתה, וכיצד הדבר
משתקף בתורה

לפי ההיסטוריונים והארכיאולוגים, הציוויליזציות הראשונות בעולם - מסופוטמיה ומצרים - התפתחו על שפת הנהרות הגדולים של המזרח הקרוב, בין השנים 3,500 ל־3,000 לפנה"ס, כלומר לפני כ־5,500 שנה.

תאריכים אלו מציינים את ראשית הארגון הכלכלי, החברתי והפוליטי של המין האנושי. בתקופה זו הופיעו הכתב, הגלגל והארכיטקטורה של המקדשים והקברים. במקביל, החלה להתפתח החקלאות לצד מלאכת האסיף והאחסון, לקראת שימוש בעודפי התוצרת החקלאית לצורכי מסחר.

כעת נפנה לתיאור התורה על ראשית היווצרות הציוויליזציה: התורה מלמדת כי תחילת הימצאותו של האדם עלי אדמות הייתה בגן עדן, וממקמת אזור זה בין מסופוטמיה לבין מצרים.

"...וַנַּהֲרָ יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֵּן, וּמִשָּׁם יִפְרָד וְהָיָה לָאֲרֻבָּעָה רָאשִׁים: שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן, הוּא הַסּוֹבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחוּלָה אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב: וְזָהָב הָאֶרֶץ הָיָא טוֹב, שֵׁם הַבְּדוּלָח וְאֵבֶן הַשּׁוֹהֵם: וּשְׁם הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן, הוּא הַסּוֹבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ כּוּשׁ: וּשְׁם הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִידְקֵל, הוּא הַהוֹלֵךְ קִדְמַת אֲשׁוּר. וְהַנָּהָר הַרְבִּיעִי הוּא פָּרָת" (בראשית ב, י-י"ג).

בהמשך מספרת לנו התורה, שלאחר שאדם וחוה חטאו ואכלו מעץ הדעת, הם גורשו מגן עדן: "...וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֵּן עֵדֶן לְעֵבֹד אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֹקַח מִשָּׁם" (בראשית ג, כ"ג).

על פי ממצאי המדע המודרני אנו יודעים כיום, כי רוב הצמחים בעלי הפוטנציאל להתאקלמות - כאלה שיכולים לספק מזון לאוכלוסייה גדולה, וגם ליצור עודפי מזון שניתן לאגור - מצויים דווקא באזור שעליו דיברה התורה, ושנקרא בפי ההיסטוריונים "הסהר הפורה". נראה כי ההשגחה העליונה הכינה לאנושות, בצאתה מגן עדן, את התנאים הדרושים כדי שתוכל להשיג את פרנסתה.

"הסהר הפורה" הוא אזור לא גדול מדי ולא פורה יתר על המידה. הוא מתחיל בארץ ישראל, עובר בדרום סוריה, ומגיע עד מרכז מסופוטמיה - מבלי לכלול את שפך הנהרות פרת וחידקל. באזור זה נמצאו (ועדיין מצויים) בטבע מרבית צמחי האדמה שניתן לגדל בקלות, ושמאפשרים בחירה של הזנים הטובים ביותר, עם איזון מתאים בין פחמימות לחלבונים. בין הצמחים הללו בולטים החיטה, השעורה ושאר הדגנים, שהתברכו בכמה תכונות חשובות:

א'. ניתן לאוכלם כבר במצבם הטבעי.

ב'. הם צומחים בשפע גם ללא התערבות.

ג'. לאחר עיבוד שיטתי הם טעונים שינויים מועטים בלבד.

ד'. הם גדלים מהר יחסית לצמחים אחרים.

ה'. הם נשמרים היטב לאורך זמן ואינם מתקלקלים במהירות.

מלבד זאת, רובם מאביקים את עצמם, אף כי לעיתים הם יכולים להיות מואבקים על ידי צמחים אחרים מאותו המין. עובדה זו מאפשרת מצד אחד את קיומם של זנים מגוונים, ומצד שני מאפשרת לאדם לברור ולשמר את הזנים המשובחים ביותר.

באופן זה הפכו הדגנים לבסיס הכלכלי שאִפשר לעמים להתיישב ולעסוק בחקלאות. שלושת הדגנים בעלי ההאבקה העצמית שהתאקלמו בסהר הפורה - חיטת כוסמין, חיטת אמר ושעורה - התאפיינו באחוז חלבון גבוה במיוחד (בין 8 ל-14%), נתון גבוה בהרבה ביחס לדגנים אחרים.

בסך הכול, ישנם שמונה גידולים עיקריים הנחשבים ל"גידולים המייסדים", אשר הניחו את היסוד לחקלאות באזור זה ובעולם כולו: שלושה דגנים (חיטת כוסמין, חיטת אמר ושעורה), ארבע קטניות (עדשים, אפונה, חומס ושעועית) וסיב אחד (פשתן). מבין שמונת הגידולים הללו, רק שניים - הפשתן והשעורה - גדלו בשפע גם מחוץ לסהר הפורה.

באותו זמן ובאותו מקום אנו מוצאים גם את עצי הפרי הראשונים שטופחו באופן שיטתי: חמשת המינים הנוספים (מלבד החיטה והשעורה שכבר הוזכרו) משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל - ענבים, זיתים, רימונים, תמרים ותאנים. עצים אלו הם מהקלים ביותר לטיפול במינם, שכן די היה בנטיעת גזע מצמח קיים במקום חדש כדי להרחיב את הגידול.

עצי הפרי הללו נפוצו בטבע גם באזורים רחבים יותר מחוץ לסהר הפורה, אך באופן מעניין דווקא שם, באזור זה, החלו לראשונה לטפחם באופן שיטתי. רק זמן רב לאחר מכן הועתקו צמיחתם והתאקלמותם לאזורים אחרים.

כאשר אנו מתייחסים ל"הסהר הפורה", חשוב לזכור כי אין מדובר באזור הפורה ביותר על פני כדור הארץ. ובכל זאת, חבילה ביולוגית עוצמתית ומאוזנת שכזו לא התקיימה בשום מקום אחר עד לתקופה מאוחרת בהרבה. נתון מדהים הוא ש³² מתוך 56 עשבי הבר העיקריים בעולם מקורם דווקא בסהר הפורה. עשבי בר אלו מאופיינים בזרעים גדולים פי כמה מהממוצע של מיני עשבי בר אחרים - לפחות פי עשרה - ולכן נחשבו לבסיס המשובח ביותר לגידול דגנים בטבע.

מכאן עולה שאלה גדולה לכל מי שאינו מוכן לקחת בחשבון את התורה בתהליך ההיסטורי: מדוע ייצור המזון התפתח לראשונה דווקא באדמות שנחשבות לפחות אידיאליות, באזור לא גדול יחסית שכונה בטעות "הסהר הפורה", ורק לאחר זמן רב באזורים אחרים הידועים כיום כאדמות חקלאיות פורות בהרבה?

בסרה הפורה, המשתרע מארץ ישראל ועד מרכז מסופוטמיה ועובר דרך דרום סוריה, הצליחו לביית גם זנים חשובים של יונקים, שסיפקו לבני האדם בשר, מוצרי חלב, דשן, תחבורה יבשתית, צמר, כלי עבודה חקלאיים כגון מחרשות ועוד. בין אלה נמנים: העיזים הביתיות (לא כל הזנים ניתנים לביות), כבשי המזרח (כבש המופלון) - אבי אבותיהם של הכבשים, שור הבר (האורוכים) - אבי אבותיהם של הפרות והשוורים, וחזירי הבר - מקורם של החזירים.

ראוי להדגיש כי ניתן לאלף בעלי חיים רבים, אך רק מיעוטם מתאים לביות אמיתי - כלומר לשכפול סלקטיבי בשבי ולעיצוב גנטי ארוך טווח, שהפך אותם ליעילים יותר עבור צורכי האדם.

כל האמור לעיל העניק לאזור הספציפי הזה "חבילה ביולוגית עוצמתית ומאוזנת" שכבר הזכרנו, דבר שאיפשר ייצור אינטנסיבי של מזון⁽²⁾. זאת ועוד, זמינות זו של צמחים ובעלי חיים במרחב מצומצם מסבירה מדוע לראשונה באזור זה של אירופאסיה מופיעים הגלגל (לצורך עגלות חקלאיות ששוורים משכו אותן), הכתב (לניהול מלאי ורישום של מזונות), טכניקות לייצור מתכות, הפקת חלב, ייצור יין ובירה, ואף האימפריות הראשונות. רק לאחר זמן מה התפשטו כל החידושים הללו למקומות אחרים.

אם כן, החבילה הביולוגית שעמדה לרשות מתיישבי הסהר הפורה הכילה שלושה דגנים כמקור עיקרי של פחמימות ומעט חלבונים, ארבע קטניות עם תכולת חלבון של 20%-25%, ארבעה בעלי חיים מבויתים כמקור עיקרי נוסף לחלבונים, פשתן כמקור לסיבים, ושמן.

לאור כל האמור עד כה, אי אפשר שלא לציין שהנתונים מתכתבים עם הלוח העברי, המצביע על כך שה' ברא את העולם לפני 5,786 שנים. אותן "שנות תשפ"ו" מתחילות מאז שנברא אדם הראשון - מיד לאחר בריאת בעלי החיים. אמנם הימים הראשונים של הבריאה היו שונים מהחישוב שלנו כיום, שכן השמש נתלתה ברקיע רק ביום הרביעי, אך הדבר מאפשר להבין שחישוב הזמן באותם ימים לא היה חייב להיות זהה לחישוב שלנו, ובכך נפתרת הקושיה שבין גיל העולם המקובל במדע לבין הכתוב בתורה.

הדבר הראשון שראוי למשוך את תשומת לבנו הוא הדמיון בין התאריכים: האם אין חפיפה מפתיעה בין כ־5,500 שנה, תאריך לידתו של הציוויליזציות הראשונות על פי המדע, לבין הסיפור התנ"כי על בריאת אדם הראשון לפני 5,786 שנה? והרי אותן ציוויליזציות לא יכלו להיווצר לפני 2,000, 20,000 או 100,000 שנה, אלא דווקא סביב התקופה שמציינת התורה?

לאחרונה קמו מספר היסטוריונים שניסו לשנות תאריכים כדי לטשטש את ההתאמה בין מועד הופעת הציוויליזציה האנושית לבין תאריך בריאת האדם על פי התורה. כך, ככל שמתווספות עדויות חדשות על ראשית הציוויליזציה, הם מזיזים באופן שיטתי את רוב התאריכים לאחור - ל־6,500 או 7,000 שנה ולעיתים אף לתקופות מוקדמות יותר - תוך הותרת רווח כרונולוגי מוזר, של בין 5,000 ל־6,000 שנה.

לסיכום: אנו נמצאים כאן בפתחה של המהפכה הראשונה שמביא עִמּוֹ עם ישראל. היהדות, בהתבססותה על התורה, קובעת את מועד בריאת העולם לפני 5,786 שנה. ביום השישי של הבריאה מתוארת בריאת האדם - היצור האנושי השכלי הראשון - ובכך מובדלת האנושות משאר עולם החי. הארכיאולוגיה, שגילתה בסוף המאה ה־19 את ראשית הציוויליזציה, מאשרת למעשה כמעט את אותו תאריך. המדע עצמו מראה כי החקלאות וגידול בעלי חיים החלו דווקא בגבולות ארץ ישראל וגן עדן, שכן שום מקום אחר על פני כדור הארץ באותה תקופה לא החזיק ב"חבילה ביולוגית" חזקה דיה כדי שבני האדם יוכלו להתקיים מתפוקת האדמה ומביות בעלי החיים.

